
This is an electronic reprint of the original article.
This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Moll, Veera; Nevalainen, Laika

"Silloin oli ihan normaalia, että lapset kulkivat itsekseen tarhaan ja sieltä kotiin"

Published in:
Elore

DOI:
[10.30666/elore.77213](https://doi.org/10.30666/elore.77213)

Julkaistu: 20/12/2018

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Please cite the original version:
Moll, V., & Nevalainen, L. (2018). "Silloin oli ihan normaalia, että lapset kulkivat itsekseen tarhaan ja sieltä kotiin": Muistitietoaineistojen itsenäiset kaupunkilaislapset. *Elore*, 25(2), 33-52.
<https://doi.org/10.30666/elore.77213>

This material is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

”Silloin oli ihan normaalia, että lapset kulkivat itsekseen tarhaan ja sieltä kotiin”

Muistitietoaineistojen itsenäiset kaupunkilaislapset

Veera Moll ja Laika Nevalainen

Huoli lasten niukentuneista liikkumismahdollisuuksista lisääntyi 1970-luvun Iso-Britanniassa ja vähitellen myös muualla läntisessä maailmassa. Voimakkaan autoistumisen ja vanhempien kasvavien pelkojen on sanottu rajoittaneen lasten mahdollisuuksia liikkua itsenäisesti. Keskustelulle on ollut tyypillistä viittaukset menneeseen, joka on nähty lasten liikkumisen kannalta nykyistä parempana.

Suomalainen historiantutkimus on osoittanut lasten leikkien ja liikkumisen olleen aktiivista ja itsenäistä pitkälle 1900-luvulle (Korkiakangas 1996; Laakkonen 2011; Tuomaala 2011; Åström 1998). Näin on ollut maaseudun lisäksi kaupungissa siitakin huolimatta, että erityisesti asumisen asiantuntijat pitivät esimerkiksi Helsingin kantakaupunkia lapsille sopimattomana ja vaarallisena jo 1940-luvulla (von Herzen 1946; Moll ja Kuusi, tulossa).

Jatkamme artikkelissamme lasten kaupunkihistorian ja lasten muuttuvan tilankäytön tutkimusta (esim. Karsten 2005). Tarkastelemme, millaisena menneisyyden lasten kaupunkiympäristössä liikkuminen piirtyy esiin kahdessa Suomeen, tarkemmin pääkaupunkiseudulle, sijoittuvassa muistitietoaineistossa: vuonna 2004 toteutetussa Helsinki – Stadini -kirjoituskilpailussa ja 2016–2017 järjestetyssä Lapsuus lähiössä -muistitietokeruussa. Näiden aineistojen kautta vertailemme 1940–1950-luvuille painottuvia ja kantakaupunkiin sijoittuvia muisteluita myöhempään, 1950–1980-lukujen lapsuusmuistoihin esikaupungeista. Molempina tarkasteluajankohtina ja molemmilla tutkituilla alueilla lasten määrä oli suuri. Suuret ikäluokat laajasti määriteltyinä syntyivät 1945–1954 jälkeen, joten molemmilla tutkituilla alueilla lapsia oli paljon erityisesti 1940–1960-luvuilla (Juntto ja Vilkkö 2005, 115). (Juntto ja Vilkkö 2005, 115).

Vertailun kautta suhteutamme lapsuusmuistoja kaupunkiympäristöistä toisen maailmansodan jälkeiseen kaupunkisuunnittelua koskevaan keskusteluun, jossa lasten turvallisuus ja hyvinvointi nostettiin keskeisiksi huolenaiheiksi. Tarkastelemme menneisyyden lapsuuteen liittyviä kuvauksia kaupungissa liikkumisesta, sitä, miten lapset kulkivat, miten ja kenen kanssa. Selvitämme, miten itsenäistä toimintaa, yksin tai lasten kesken tapahtunutta liikkumista, leikkiä ja arkisia askareita kuvaillaan aineistoissa. Näiden pohdintojen kautta

kysymme, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet itsenäisen liikkumisen kulttuurin muotoutumiseen pääkaupunkiseudulla.

Olemme kiinnostuneita kaupunkilaislasten liikkumisen historiasta kahdesta syystä. Ensinnäkin voimakkaasti urbanisoituvassa maailmassa yhä useampi lapsi kasvaa kaupungissa ja tarve ymmärtää kaupunkilaislasten liikkumista, sitä rajoittavia ja kannustavia tekijöitä, on ilmeinen. Toiseksi kansainvälisissä vertailuissa suomalaislasten on osoitettu liikkuvan itsenäisesti ja tätä on pidetty myönteisenä ja tavoiteltavana (Shaw et al. 2015). Tosin Suomessakin, etenkin maaseudulla, lasten itsenäinen liikkuminen on viime vuosikymmeninä vähentynyt (Kytä et al. 2015, 1, 10). Suomalaisten kaupunkilaislasten liikkumiskulttuurin lähempi tarkastelu onkin erityisen kiinnostavaa ja Helsingin seutu on maan väkirikkaimpana kaupunkialueena hyvä tutkimuskohde.

Emme kuitenkaan sivuuta maaseutua analyysissämme kokonaan – onhan selvää, että suomalaislasten itsenäisen liikkumiskulttuurin juuret ovat maaseudulla. Suomi oli 1970-luvulle asti maaseutuvaltainen maa ja kaupungitkin pitkään pieniä ja lähellä luontoa (Tuomaala 2011, 352). On erityisen kiinnostavaa tarkastella sitä, miten lasten itsenäisen liikkumisen kulttuuri säilyi ja muuttui kaupunkiolosuhteissa voimakkaasti lisääntyneen rakentamisen ja kasvavan liikenteen keskellä. Kaksi muistitietoaineistoa voivat vastata näihin kysymyksiin vain rajallisesti, mutta ne tarjoavat silti arvokasta lisätietoa itsenäisen liikkumisen kulttuurin historian tarkasteluun.

Ymmärrämme lapset aktiivisina, ympäristöään muovaavina ja omaa kulttuuriaan luovina sosiaalisina toimijoina, ja olemme kiinnostuneita lasten elinolojen ja tilojen kuvauksista sekä lapsuuden arkisia ympäristökokemuksia käsittelevistä muistoista (Alanen 2001, 166, 175; ks. myös Kullman, Strandell ja Haikkola 2012, 11). Muistitietoaineistot ovatkin niitä harvoja aineistoja, joiden kautta voimme tavoittaa jotain menneiden vuosikymmenten lapsuuden eletystä ja koetusta kaupungista. Tarkastelemalla lapsuusmuistoja paljastuvat myös aikuisten yritykset – ja epäonnistumiset – kontrolloida lasten liikkumista sekä lasten luovuus löytää omia paikkoja ja reittejä kaupungissa.

Muistitietoaineistojen käyttäminen tarkoittaa kuitenkin myös sitä, että lapsuutta koskevat kokemukset ovat kertojien aikuisena tekemiä tulkintoja, joihin vaikuttavat muun muassa eletty elämä sekä kertomishetken elämäntilanne (Korkiakangas 1996, 28; Pöysä 1997, 46, 50; Korkiakangas 2005, 129–130; Hytönen 2014, 29). Muistitietoaineistojen kautta ei siten valotu vain muistettu lapsuuden kaupunkiympäristö vaan myös menneisyyden kaupunkilapsuudelle nyt, vuosikymmenten jälkeen annettavat merkitykset. Tarkastelun kohteemme ei olekaan ainoastaan lasten menneisyyden liikkuminen vaan myös ne merkitykset, joita liikkumiselle annetaan jälkikäteen, ja se, miten lasten itsenäistä liikkumista koskevat käsitykset ovat muuttuneet.

Artikkelin kaksi ensimmäistä osiota esittelevät tutkimuksemme taustaa, lähdeaineistoja sekä metodologiaa. Näitä seuraavissa analyysiosioissa perehdymme lapsuuden ympäristöihin, itsenäisen liikkumisen opettelemiseen, turvallisuuteen ja luottamuksen kulttuuriin sekä liikkumisen sääntöihin. Artikkelin lopettaa yhteenveto-osio.

Itsenäinen liikkuminen

Kysymystä lasten oikeudesta ympäristöön on käsitteellistetty esimerkiksi puhumalla *lasten itsenäisestä liikkumisesta*, jolla tarkoitetaan lasten liikkumista ilman aikuisten suoraa valvontaa (esim. Hillman, Adams ja Whitelegg 1990, 20; Bhosale 2015, 17; Shaw et al. 2015, v). Tutkija ja arkkitehti Mayer Hillman kollegoineen aloitti 1990-luvulla tieteellisen keskustelun lasten niukentuneesta itsenäisestä liikkumisesta huomiota herättäneellä tutkimuksellaan *One False Move: A Study of Children's Independent Mobility* (Hillman, Adams ja Whitelegg 1990). Tutkimus osoitti lasten itsenäisen liikkumisen vähentyneen Iso-Britanniassa merkittävästi aikavälillä 1970–1990. Lisääntynyt liikenne ja vanhempien enenevät pelot mainittiin keskeisiksi syiksi muutokseen. Myös muissa länsimaissa on havaittu lasten tilan ja liikkumisen kaventuneen (esim. Bhosale 2015, 17; Gaster 1991, 84; Karsten 2005, 283; Shaw et al. 2015, 689). Vaikka kansainvälisessä vertailussa suomalaislapset liikkuvat vielä erittäin itsenäisesti, on Suomessakin itsenäisen liikkumisen osoitettu vähentyneen (Kytä et al. 2015, 1).

Tutkimus lasten itsenäisestä liikkumisesta on ollut avoimen normatiivista – lasten itsenäisen liikkumisen on ajateltu olevan myönteistä ja tavoiteltavaa (esim. Bhosale 2015, 17). Itsenäisen liikkumisen määrällä on osoitettu olevan yhteys fyysiseen, kognitiiviseen ja sosiaaliseen kehitykseen (Kytä 2004, 180). Itsenäisyyden ja aktiivisen liikkumisen mahdollistaminen kytkeytyy myös terveyskeskusteluun ja huoleen lasten lisääntyvästä fyysisestä passiivisuudesta. Lapsiystävällinen ympäristö ja mahdollisuus itsenäisyyteen antavat lapsille myös valtaa päättää omista reiteistään, ja samalla ympäristöntuntemus karttuu (ks. myös Christensen 2002, 6). Itsenäinen liikkuminen on viime vuosikymmeninä usein korvattu ympäristöä kuormittavilla autokyydeillä. Näin lasten liikkumiskysymykset kytkeytyvät myös ympäristöystävällisyyteen.

Myös mediassa on herännyt huoli lasten itsenäisen liikkumisen vähentymisestä, esimerkiksi Yhdysvalloissa vaikuttavan toimittajan ja kansalaisjärjestöaktiivin Lenore Skenazyn aloittamien *Free Range Kids* ja *Let grow* -hankkeiden myötä. Hankkeet tähtäävät lasten itsenäisempään liikkumiseen ja ylihuolehtivien vanhempien asenteiden hillitsemiseen. Lehtiartikkeleille ja Skenazyn kampanjoinnille on ollut tyypillistä esittää menneisyys lasten liikkumisen kannalta parempana aikana, jolloin lapset saivat liikkua nykyistä vapaammin. (Derbyshire 2007; Moilanen 2009; Skenazy 2009.)

Nykypäivän itsenäistä liikkumista on selvitetty esimerkiksi kysymällä vanhemmilta, antavatko he lastensa kulkea kouluun tai ylittää pääkatuja tai pyöräillä isommilla kaduilla itsekseen, liikkua itsenäisesti kodin lähistöllä, kulkea pimeällä tai matkustaa bussilla ilman aikuista. Vastaavanlaisia kysymyksiä on esitetty lapsille itselleen heidän liikkumisestaan. Vuonna 2015 julkaistun itsenäistä liikkumista 16 maassa vertailevan tutkimusraportin mukaan suomalaislapset liikkuvat muiden maiden lapsia selvästi vapaammin. He saivat esimerkiksi kulkea itsekseen kodin lähiseuduilla, mennä kouluun itsenäisesti ja liikkua pimeällä jo muutamia vuosia aiemmin kuin verrokkimaiden lapset. (Shaw et al. 2015, 13–14, 20.) Tämä tekeekin suomalaislasten tilankäytön taustojen ja kehityksen tutkimisen erityisen kiinnostavaksi.

Menneisyyden lasten vapaan liikkumisen ihannoinnin lisäksi tutkimusta on leimannut ongelmakeskeisyys. Siinä missä kaupunkiympäristöä on tarkasteltu usein ongelmien, esimerkiksi liikenteen, turvallisuuden ja niihin liittyvien pelkojen kautta, myös lapset kaupungissa on nähty lähinnä haasteena. (Ks. myös Kullman, Strandell ja Haikkola 2012, 239.) Kim Kullman

(2015) on tutkinut asiaa toisin kysyen, miten eri-ikäiset lapset omaksuvat arkiliikkumisen taitoja pääkaupunkiseudulla. Tässä artikkelissa tarkastelemme sitä, millä tavalla helsinkiläislapset ovat muistitietoaineistojen valossa oppineet liikkumaan menneisyyden kaupungissa ja erilaisissa kaupunkiympäristöissä. Tämän pohjalta pohdimme, miten suomalainen itsenäiseen liikkumiseen kannustava kulttuuri on muotoutunut pääkaupunkiseudulla.

Muistettu kaupunki – aineisto ja menetelmä

Aineistomme koostuu kahdesta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkiston perinteen ja nykykulttuurin kokoelmiin (ent. kansanrunousarkisto) kuuluvasta keruuaineistosta: vuonna 2004 toteutetun Helsinki – Stadini -kirjoituskilpailun (tästä lähtien ”Helsinki”) puitteissa syntyneistä kirjoituksista sekä 2016–2017 toteutetusta Lapsuus lähiössä -muistitietokeruusta (tästä lähtien ”Lähiössä”). Kumpikaan meistä ei ole ollut mukana laatimassa keruiden esitteitä, eikä kumpaakaan aineistoista siten ole kerätty meidän tutkimustamme varten tai vastaamaan suoraan tutkimuskysymyksiimme. Valitsimme kuitenkin kyseiset kilpailu- ja keruuaineistot, sillä molemmissa käsitellään runsaasti ja monipuolisesti kaupunkilaislasten ympäristöjä ja liikkumista.¹

Lähiössä-keruu oli kohdistettu jo otsikossa lapsuuteen, mutta myös moni Helsinkiin-kirjoituskilpailuun osallistunut vastaaja keskittyi kirjoituksessaan nimenomaan lapsuuteen. Kirjoituskilpailuesitteessä ei suoraan määritelty, mitä aikaa kirjoitusten tulisi käsitellä tai pitäisikö kirjoituksissa keskittyä menneisyyden Helsinkiin. Kuitenkin esitteen useat aihe-ehdotukset (lapsuus, nuoruus, sotavuodet, pulavuodet, kaupunkikuvan muuttuminen) sekä puhe muistelmista, muistoista ja taltioimisesta arkistoon ovat ohjanneet monia kirjoittamaan nimenomaan menneisyydestä. Kyseinen painotus näkyy myös vastaajien ikäjakaumassa; valtaosa vastaajista on syntynyt 1920–1940-luvuilla. (Pöysä 1997, 45–46.) Osa vastaajista on lyhyesti kommentoinut suhdettaan Helsinkiin kirjoituksensa lopussa ja peilannut nykyhetkeä menneisyyteen. Lapsuuteen keskittyminen on siten ollut muistelun väline, joka on ”antanut mahdollisuuden [...] rakentaa uudelleen jo kadonnut ympäristö” (Åström 1998, 11). Myös Anni Vilkkonen kirjoittaa lapsuudessa elettyjen paikkojen olevan ”voimakkaasti koettua tilaa ja sellaisena miltei väistämätöntä muistojen materiaalia” (Vilkkonen, 1998, 31). Lapsuutta käsittelevät kuvaukset ympäristöstä ovatkin tyypillisesti yksityiskohtaisia, mikä tekee aineistosta rikkaan (Saarikangas, tulossa).

Lapsuudesta kirjoittamiseen on kannustanut myös se, että lapsuus ja nuoruus on kirjoituskilpailuesitteessä mainittu mahdollisina aiheina ensimmäisenä. Myös muista ehdotetuista aiheista, kuten juhlapyhistä tai kesän vietosta, on kirjoitettu nimenomaan lapsuuden näkökulmasta. Lapsuus saattaa painottua vastauksissa myös sen takia, että suurin osa vastaajista kertoo elämästään Helsingissä omaelämäkerrallisessa muodossa. Erityisesti omaan elämään kohdistuva muisteleminen on yleensä kronologista ja vastaajat ovatkin vakiintuneeseen tapaan aloittaneet kertomalla lapsuudestaan.

1 Esimerkiksi Pirjo Korhokangas on väitöskirjassaan (1996) käyttänyt yhtenä aineistonaan leikkeihin kohdistunutta keruuta. Hän kuitenkin toteaa, että leikkejä koskeissa muistoissa leikkipaikoista ja -ympäristöistä kerrotaan lähinnä leikkien taustana ja kontekstina yksityiskohtaisemman muistelun keskittyessä pääasiassa itse leikkiin ja leikkeihin. Helsinkiin- ja Lähiössä -aineistoissa leikkien kuvauksen lisäksi kuvataan lapsuuden eri ympäristöissä liikkumista, mikä tekee kyseisistä aineistoista hyvin tutkimuksemme tavoitteisiin soveltuvia. Verrattuna esimerkiksi koululaisten eri aikoina tuottamiin teksteihin muistitietoaineisto mahdollistaa analyysin, jossa ollaan kiinnostuneita sekä siitä, minäikäisenä lapsuus muistetaan, että siitä, mitä siitä ajatellaan nykypäivänä.

Helsinki-kirjoituskilpailuun osallistui yhteensä 258 vastaajaa. Omaan otokseemme valitsimme 85 Helsingissä 1930–1970-luvuilla syntyneitä ja lapsuutensa eläneitä vastaajaa.² Näistä 85 vastaajasta yli kaksi kolmasosaa on naisia ja kaksi viidesosaa on syntynyt 1940-luvulla. 1970-luvulla syntyneitä vastaajia on otoksesamme vain muutama. Lähes kaikki vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet ammattinsa tai koulutustaustansa, olivat korkeasti koulutettuja tai toimistotyötä tekeviä. Silti heidän vanhempiansa sosiaalinen asema ei ole välttämättä ollut korkea, vaan moni vastaaja kuvasikin lapsuutensa puutetta tai vähävaraisuutta. Vastaajien taustat ja oma sosiaalinen nousu kuvastavat siten suomalaisessa yhteiskunnassa toisen maailmansodan jälkeen tapahtunutta laajempaa koulutustason nousua ja sen myötä tapahtuneita sosiaalisia muutoksia.

Osallistuminen SKS:n keruisiin on täysin vapaaehtoista ja vastaajat itse päättävät, mitä vastauksissaan kertovat ja miten. Lähettäessään aineistonsa SKS:lle vastaaja antaa suostumuksensa siihen, että kyseinen aineisto arkistoidaan joko nimellä tai nimimerkillä. SKS kysyy keruiden osallistujilta pakollisia ja vapaaehtoisia taustatietoja kuten ammatin, osoitteen, sukupuolen tai syntymäajan. Näitä tietoja olemme hyödyntäneet muodostaessamme yleiskuvan vastaajajoukosta, mutta yksittäisten vastaajien yksityisyyden suojan takaamiseksi viittaamme aineistoihin kertomalla kummasta aineistosta on kyse (Helsinki vai Lähiössä) sekä mille vuosikymmenelle tai vuosikymmenille ja mille alueelle vastaus sijoittuu. Iän ilmoittaminen on ollut vaihtelevaa ja epätarkkaa, sillä vastaajat eivät usein mainitse ikäänsä kertoessaan tapahtumista. Vaikka ikä saatetaan jossain kohtaa vastausta mainita, tekstistä ei yleensä käy ilmi, ovatko kaikki tapahtumat tapahtuneet kyseisessä iässä. Vastaajien on ylipäänsä vaikeaa yhdistää tietty muisto tiettyyn ikään (esim. Karsten 2005, 279).

Se, että Helsinki-keruun vastaajista yli puolet on syntynyt 1930–1940-luvuilla, kuvastuu myös siinä, että maantieteellisesti Helsinki-vastaukset keskittyvät kantakaupungin alueelle esikaupunkia käsittelevien vastausten jäädessä vähemmistöön. Vastaajien lapsuuden asuinalueissa painottuvat Töölö, Kallio lähialueineen (Siltasaari, Hakaniemi, Sörnäinen, Vallila, Alppiharju) sekä keskusta ja eteläinen kantakaupunki (Kruununhaka, Kluuvi, Kaartin-kaupunki, Kamppi, Punavuori, Ullanlinna, Kaivopuisto). Vain 23 vastaajaa oli asunut osan tai koko lapsuutensa esikaupunkialueilla, jotka liitettiin Helsinkiin vuoden 1946 alueliitoksessa. 1920–1940-luvuilla syntyneistä harva vietti vielä lapsuuttaan esikaupunkialueilla. Lisäksi keruukutsun Helsinki- ja Stadi-sanojen on voitu tulkita viittaavan nimenomaan kantakaupunkiin. Esikaupunkien ei ole ehkä ajateltu olevan osa varsinaista Helsinkiä, saati Stadia. Lähiössä-keruun vastaajista kaikki olivat syntyneet toisen maailmansodan jälkeen. Lähiössä-keruun analysointi Helsinki-aineiston rinnalla mahdollistaa siten kahden erilaisen kaupunkiympäristön analysoinnin kahtena eri ajanjaksona.

Lähiössä-keruuesitteen pääkysymys oli: ”Millaisia muistoja ja kokemuksia sinulla on lapsuudestasi ja elämästäsi lähiössä?” Pääkysymystä seurasi esitteessä 16 kohdan lista kysymyksiä ja aiheita, jotka käsitelivät muun muassa omaa perhettä, alueen muita lapsia ja asukkaita,

2 Helsinki-aineiston kohdalla valikoimme tekstejä, joissa kuvattiin lapsuutta ennen 13 ikävuotta. Liikkumistapojen ja ympäristön perusteella lapset voidaan ryhmitellä esimerkiksi niin, että 7–9-vuotiaat muodostavat ryhmän joka pystyy liikkumaan lähiympäristössään kävellen, pyöräillen ja koulukuljetuksilla ja 10–12-vuotiaat jo laajentavat kulkemistaan ympäristössä (Aarnikko, Kyttä ja Myllymäki 2002, 15). Nämä kaksi ryhmää muodostavat tutkimuksemme kannalta kiinnostavan varhain itsenäisesti liikkuvien ryhmän. Halusimme kuitenkin sisällyttää tarkastelumme myös varhaisempia ikäluokkia koskevat kuvaukset, sillä emme halunneet tehdä oletuksia itsenäistymisen alkamisistä. 1920-luvulla syntyneet vastaajat rajasimme pois, sillä heidän lapsuutensa sijoittui pääasiassa aikaan ennen 1940-lukua. 1980-luvulla tai myöhemmin syntyneitä, lapsuutta käsitelleitä kirjoittajia ei ollut vastausten joukossa.

lasten aktiviteetteja ja paikkoja, koulua ja päiväkotia sekä asuinalueeseen kohdistuneita mielikuvia. Lopuksi vastaajia kannustettiin pohtimaan suhdettaan lähiöön aikuisena sekä sitä, minkälainen on hyvä lähiö. Esitteessä ei ole suoraan kysytty lasten itsenäisestä liikkumisesta, mutta useampi ohjaava kysymys käsitteli siihen linkittyviä teemoja: Oliko paikkoja joista vanhemmat varoittelivat? Entä lasten mielestä pelottavia paikkoja? Millaisissa paikoissa lapset viettivät aikaansa? Missä lähiön kaveriporukat liikkuvat ja mitä tekevät? Oliko päiväkotit tai koulu samalla alueella?

Lähiössä-keruun 70 osallistujasta valitsimme otokseemme 1940–1980-luvuilla syntyneet ja pääkaupunkiseudun lähiössä lapsuutensa viettäneet vastaajat.³ Noin puolet näistä yhteensä 32 vastaajasta oli syntynyt 1960- ja 1970-luvuilla ja vähintään kaksi kolmasosaa heistä oli naisia. Kaikkien vastaajien ikä ja sukupuoli ei ole tiedossa. Kuten Helsinki-keruussa, valtaosa vastaajista oli korkeakoulutettuja. Vastaukset käsittelevät eri lähiöitä Espoossa, Helsingissä ja Vantaalla. Helsingissä Kannelmäessä, Kontulassa, Maunulassa ja Pohjois-Haagassa ja Vantaalla Koivukylässä, Länsimäessä ja Myyrmäessä on asunut useampi kuin yksi vastaaja. Vaikka muisteluissa esiin nousevat lähiöt ovat keskenään hyvinkin erilaisia, ovat ne kaikki kaupungin keskustan ulkopuolelle rakennettuja esikaupunkialueita ja lapsuuden muistikuvisa ne näyttävät monilta osin samankaltaisina ympäristöinä.

Sen lisäksi, että Helsinki-aineiston kohdalla valikoimme otokseemme vain lapsuuttaan käsittelevien vastaajien kirjoituksia, molempien keruiden kohdalla tarkastelimme aineistoa kaksi keskeistä kysymystä mielessämme. Haimme kirjoituksia, joissa kuvataan menneisyyden lasten ympäristöjä ja lasten liikkumista ympäristöissä. Lähempään tarkasteluun valikoimme tekstejä, joissa kuvattiin erilaista liikkumista (retkiä, koulumatkoja, harrastuksiin ja asioille kulkemista) yksin tai kavereiden kanssa (ks. mm. Malinen ja Tamminen 2017, 263).

Analyysimme taustalla vaikuttivat nykyisyyteen sijoittuvat lasten itsenäistä liikkumista käsittelevän tutkimukset, joissa selvitetään esimerkiksi sitä, miten lapset kulkevat koulumatkansa sekä sitä, saavatko lapset ylittää yksin pääkatuja, pyöräillä tai kulkea itsekseen joukkoliikenteessä (esim. Shaw et al. 2015, 13). Tutkimusten kysymyksiä ei voi suoraan soveltaa käyttämiimme muistitietoaineistoihin, mutta ne ohjasivat meitä kiinnittämään huomiota edellä mainittuihin asioihin. Tarkastelimme myös liikkumista perheen ja muiden aikuisten kanssa. On kuitenkin huomionarvoista, että aikuiset olivat leikin ja liikkumisen näkökulmasta usein sivuroolissa. Lähiössä-keruuesitteen kysymykset, ”Kerro, millaisissa paikoissa lapset viettivät aikaansa?” tai ”Missä [lähiön kaveriporukat] liikkuvat ja mitä tekevät?”, ohjasivat vastaajia nimenomaan keskittämään lasten keskinäiseen toimintaan.

Seuraavassa vaiheessa teemoittelimme vastausjoukkojemme tekstejä keskittyen erilaisiin ympäristöihin, joissa kertojat olivat liikkuneet lapsina, sekä niihin tekijöihin, jotka olivat eri tavoin vaikuttaneet lasten liikkumiseen (Korkiakangas 2005, 138). Jaoin tekijät itsenäisyyteen *pakottaviksi* sekä itsenäisyyteen *kannustaviksi* tai sen *mahdollistaviksi* tekijöiksi. Seuraavassa käsitellään aineistosta nousseita ja itsenäiseen liikkumiseen vaikuttaneita tekijöitä. Analyysissa kiinnitämme huomiota siihen, miten lapsuutta muistellaan ja kommentoidaan nykypäivästä käsin. Lapsuutta koskevien muistojen kautta vastaajat arvioivat myös omaa

3 Lapsuuden määrittely oli kirjoittajien käsissä: osallistajat muistelivat aikaa, jolloin itse ajattelivat olleensa lapsia. Käytännössä muistelut sijoittuvat päiväkoti- ja ala-asteikään, mutta kuten mm. Karsten (2005, 279) on todennut, muistojen yhdistäminen tarkasti tiettyyn ikään on vastaajille ylipäättään vaikeaa. Selkeästi nuoruuteen ja aikuisuuteen liittyvät muistot rajasimme analyysistamme pois.

myöhempää elämäänsä sekä nykytilannettaan (Korkiakangas 1996, 36). Poimimme teksteistä analysoitaviksi ne kohdat, joissa vastaajat vertailivat tavalla tai toisella lapsuutensa aikaa kirjoittamishetken ajankohtaan. Vertailun kautta vastaajat pyrkivät esimerkiksi tekemään menneisyyttään lukijalle ymmärrettäväksi, ja välillä vertailu on selvästi nostalgista. Nostalgisessa muistelussa asiat olivat ennen paremmin kuin nyt ja menneisyydestä korostetaan positiivisia puolia. Menneisyyttä saatetaan kaivata kaihoisesti tai jopa surumielisesti. (Hytönen 2014, 30–31; Korkiakangas 1996, 37; Korkiakangas 2005, 140; Koskinen-Koivisto 2016, 9; Ukkonen 2000, 137.)

Aineistojen luonteesta ja vastaajien jakaumasta johtuen analyysissämme painottuvat yhtäältä 1930–1950-luvuilla syntyneiden ja kantakaupungissa lapsuutensa viettäneiden ja toisaalta 1960–1970-luvuilla syntyneiden lähiöissä eläneiden muistot.⁴ Hienovaraisempaa jakoa syntymävuosien tai asuinpaikkojen suhteen emme ole tässä vaiheessa tehneet, koska silloin vertailtavista vastausjoukoista olisi tullut suhteellisen pieniä. Pääasiallinen kiinnostuksen kohteemme on ollut nimenomaan lapsuuden kokemusten ja käytäntöjen vertailu kantakaupungin ja lähiöiden välillä, sillä nämä kaksi asuinympäristöä asetettiin voimakkaasti vastakkain toisen maailmansodan jälkeisessä kaupunkisuunnittelua koskevassa keskustelussa.

Lapsuuden ympäristö

Sodanjälkeistä asumista leimasi ahtaus, joka lasten näkökulmasta tarkoitti usein sitä, että oma tila oli löydettävä kodin ulkopuolelta. Kantakaupunkiin pääasiassa sijoittuvissa Helsinki-keruun teksteissä muistelijoiden tyypillisimpiä leikkipaikkoja olivat kotitalon läheiset piha-alueet. 1950-lukuun mennessä Helsingin kantakaupungin alueella valtaosa asuintaloista oli katujen varsille rakennettuja monikerroksisia ja -portaisia kivikerrostaloja. Kerrostalokorttelit muodostivat pääasiassa umpikortteleita, joiden sisäpihat olivat jaettu pienemmiksi taloyhtiökohtaisiksi pihoiksi tai muodostivat yhdistetyn korttelipihan. (Åström 1998, 15–17.) Aineistojen perusteella lapset viettivät pihan lisäksi aikaa talojen kellareissa, vinteillä sekä porraskäytävissä. Ahtaiden kotien ja leikkikalujen puutteen seurauksena lapset leikkivät ja viettivät vapaa-aikaansa pääasiassa ulkona, mutta aina kodin välitön ympäristö ei ollut leikkiin ja oleskeluun sopivaa. Jos esimerkiksi asuintalossa ei ollut pihaa, lähistöllä leikkipuisuutta tai jos piha oli vain ”ikävä” asfalttipiha, lasten oli löydettävä leikkipaikka muualta.

Vaikka lasten asuin- ja lähiympäristö tai aikuisten hätyyttelyt saattoivat pakottaa itsenäiseen liikkumiseen tai rajoittaa tilankäyttöä, enemmistössä kirjoituksista korostuu kaupunkiympäristön monipuolisuus ja sen lapsille tarjoamat erilaiset mahdollisuudet. Ekologisen havaintopsykologian ja ympäristöpsykologian termistöä käyttäen lapsille löytyi 1940–50-lukujen kaupungissa runsaasti *tarjoutmia* eli monipuolisia toimintamahdollisuuksia. Nykyään tarjoumien ajatellaan, yhdessä itsenäisen liikkumisen mahdollisuuksien kanssa, muodostavan lapsiystävällisen ympäristön keskeiset tekijät. (Kyttä, Broberg ja Kahila 2009, 7–8.)

Nimenomaan luonnonympäristön, kuten kallioiden, hiekkakenttien, metsien tai esimerkiksi saariston, kuvattiin tarjonnan lapsille paljon tekemistä ja leikkipaikkoja. Kantakaupunki vihreydessään muistuttaakin monelta osin maaseudun lasten ympäristökuvauksia: rannat,

4 Osa vastaajistamme vietti lapsuuttaan sota-ajan Helsingissä ja kertookin sota-aikaisista kokemuksistaan vastauksissaan. Olemme kuitenkin rajanneet sota-ajan lapsuuden analyysimme ulkopuolelle sen tuomien muutosten ja erityisluontoisuuden vuoksi. Sota-ajan lasten elämän niukkuudesta, epävakaudesta ja sota-ajan vaarallisuudesta erityisesti kaupungin lapsille mm. Näre ja Kirves 2018, 247–267.

metsät ja kalliot ovat keskeisiä muisteluissa niin pääkaupunkiseudulla kuin muuallakin Suomessa (Tuomaala 2011, 361). Kaupunki pystyi pitkään tarjoamaan kaupunkimaisen rakennetun ympäristön lisäksi lapsille tärkeitä luontoalueita. Lisäksi lapset leikkivät ja harrastivat leikkikentillä, hiekka- tai urheilukentillä, kirjastoissa sekä uinti-, luistelu, hiihto- ja mäenlaskupaikoissa. Hiekkakasat, veden täyttämät montut tai kuopat, työmaat, joutomaat ja tyhjät tontit, kaatopaikat, junaradan varret sekä satamat puolestaan kuuluivat siihen osaan kaupunkiympäristöä, jossa lasten oli usein jopa kielletty leikkimästä, mutta joka kiinnosti heitä ja tarjosi paljon mahdollisuuksia leikkeihin ja seikkailuihin (ks. myös Laakkonen 2011, 312; Tuomaala 2011, 362). Mitä vähemmän lasten lähialueilta löytyi rakennuksista ja kaupungin infrastruktuurista vapaita alueita, sitä laajemmalla alueella lapset joutuivat liikkumaan löytääkseen vapaita tiloja.

Joillakin vastaajilla lapsuuden ympäristöjen kuvauksia sävytti nostalgia: jokin paikka oli ”siihen aikaan” ollut ihanaa aluetta lapsille tai ”nykyään ei enää olisi moiseen mahdollisuutta” rakentamisen ja kaupunkiympäristön muutosten seurauksena (Helsinki/1950 Kaivopuisto). Oman lapsuuden ympäristön ja nykyisen kaupunkiympäristön vertailu paljastaa, kuinka vastaajat kokevat, että kaupunkiympäristön rakentamisen ja kehittämisen seurauksena on myös menetetty jotain, mitä he erityisesti nyt aikuisena arvostavat omassa lapsuudessaan.

1940–1950-lukuihin painottuvassa Helsinki-aineistossa kaupungin keskustassa eläneiden lapsuuden ympäristöt piirtyvät esiin erittäin monipuolisina ja vihreinä. Tällaiset lasten kokemukset eivät kuitenkaan kantautuneet ajan asumisen asiantuntijoiden ja suunnittelijoiden korviin. He eivät nähneet lasten liikkumista ja joutenoloa kantakaupungissa myönteisenä, vaan kirjoittivat ahkerasti puutarhakaupungin tarpeesta. Usein ahtaasti asutun kantakaupungin ymmärrettiin olevan lapsille sopimaton, ja lisääntyvä liikenne teki siitä entistä vaarallisemman. Asumisen uusien ihanteiden, kuten valoisuuden ja luonnon läheisyyden, ajateltiin koskevan nyt kaikkia. Lisäksi lasten koulutie tuli erottaa autoteistä. Asiantuntijat leimasivat osan kantakaupungista muun muassa kelvottomaksi ”kasarmikaupungiksi”, mikä muistitiedon valossa näyttää turhan kapealta tulkinnalta. (von Herzen 1946; ks. myös Moll ja Kuusi, tulossa.)

Sodan jälkeen asuntorakentamista suunnattiin kaupungin keskustan ulkopuolelle ja asukasluku alkoi kasvaa ripeästi kaupungin liitosalueilla. Ensimmäiset lähiöt, kantakaupungista erilleen rakennetut kerrostalovaltaiset asuinalueet, rakennettiin 1950-luvulla. Vastaavasti Kluuvin, Kallion, Kaartinkaupungin, Punavuoren sekä Sörnäisten väkiluvut putosivat (Turpeinen 1997, 20). Keskustan ulkopuolista rakentamista perusteltiin erityisesti perheiden hyvinvoinnilla ja lasten turvallisella ympäristöllä.

1960–70-lukuihin painottuvan Lähiössä-aineiston kuvaukset lasten leikkimisestä ja liikkumisesta ympäristössään muistuttavat monella tapaa edellisiin vuosikymmeniin painottuneen Helsinki-aineiston kuvauksia. Kantakaupunkia koskevissa muisteluissa luonnolla oli keskeinen rooli, mutta sen merkitys oli vieläkin suurempi lähiömuisteluissa (ks. myös Korkiakangas 1996, 299). Metsä, kalliot, siirtolohkareet, puut, pellot, lätäkököt ja meri mainitaan myös lähiöiden lasten keskeisinä leikki- ja retkipaikkoina. Vaikka asuntojen koot kasvoivat vähitellen ja moni perhe muutti ahtaista oloista uusiin ja entistä suurempiin asuntoihin, leikkivät lapset edelleen paljon ulkona. Toisaalta lähiökeruun otsikko ja johdattelevat kysymykset ohjasivat muistelemaan erityisesti ulkotiloja. Epäilemättä myös sisällä vietetty aika

lisääntyi, kun siihen viimein oli mahdollisuus ja kun esimerkiksi television yleistyminen teki siitä entistä houkuttelevampaa.

Kuvaukset kotipihoista ja leikkipaikoista erottavat selkeimmin kahden keruun aineistot toisistaan. Oman taloyhtiön piha ja ystävien pihat ovat Lähiössä-aineistossa lasten maailman keskipisteitä. Kotipiha näytti lähiössä kuitenkin erilaiselta kuin kantakaupungissa. Siinä missä kantakaupungissa lapsi sai käyttää mielikuvitustaan rakentaakseen leikin pihalleen, oli monelle lähiöpihalle rakennettu lapsia ajatellen hiekkalaatikko ja keinut. Esimerkiksi Vantaan Myyrmässä lapsuuttaan elänyt kertoo menneisyyden ympäristöstään näin:

Tämä oli hyvin lapsiperheitä suosiva lähiö. Koulukin täällä oli jo keskellä metsää, kun taloja vasta rakennettiin, Meidän (SIC) talomme oli hyvin lapsirikas, lähes joka asunnossa asui lapsia. Pieniä asuntoja ei ollutkaan. Jatkuvasti pihalla oli jotkut pelaamassa keinupehivistä, tai muita pihaleikkejä. Piha oli kiva, metsäinen, paljon puita ja leikkipaikkoja. Myöhemmin talomme miehet rakensivat pihalle leikkimökkin. Minulla oli kavereita jo aivan pienestä, ja saatoin olla hiekkalaatikolla heidän kanssaan jo parivuotiaana, koska äiti näki ikkunasta suoraan pihalle. (Lähiössä/1970–80 Myyrmäki.)

Edellisellä vuosisadalla käyty kiivas keskustelu lasten hyvinvoinnista, huoli lapsikuolleisuudesta, heikosta ravitsemustasosta ja asumisen huonosta laadusta alkoi tuottaa hedelmää 1900-luvulla. Kaupunkisuunnittelussa kaikki tämä näkyi viimeistään, kun lasten suhteellinen osuus kaupunkiväestöstä kasvoi suurten ikäluokkien myötä. 1960-luvulla voimakkaasti kasvanut liikenne oli lasten näkökulmasta erityisen vaarallista. Uusilla asuinalueilla pyrittiin huomioimaan nimenomaan perheiden tarpeet, joihin kuuluivat esimerkiksi lasten leikkipaikat, näköyhteys kodin keittiöstä pihan leikkipaikalle ja jalankulkijoiden erottaminen moottoriliikenteestä (ks. myös Saarikangas 2014, 49). Helsingissä myös kokovuotisten leikkikenttien määrä kasvoi aikavälillä 1951–1994 kahdesta 56:een ja valtaosa näistä rakennettiin juuri lähiöihin (Vilhunen 1994). Lisääntyvä rakentaminen juuri lapsille kieli lapsuuskäsityksen muutoksesta: modernia lasta tuli suojella. Lapsen työnä olivat leikki ja koulu, ja lasten mahdollisuutta olla lapsi tuettiin nyt myös tilallisilla ratkaisuilla (ks. myös Näre ja Kirves 2018, 256).

Aikuiset suunnittelivat entistä enemmän tiloja lapsille ja lapsiin kohdistuva turvallisuusajattelu vahvistui. Samalla on huomionarvoista, että kaupungin keskustan ulkopuolelle rakennetuilla asuinalueilla haluttiin edelleen taata lasten itsenäinen, joskin enenevässä määrin aikuisten rajaama, liikkuminen. Toisaalta, huolimatta aikuisten pyrkimyksistä ohjata lasten liikkumista, aineistomme osoittaa, että lapset löysivät aina myös omia reittejä, joissa kyseenalaistettiin asetetut ohjeet.⁵

Itsenäiseksi opetteleminen

Lasten itsenäisyyttä korostavan kulttuurin juuret ovat maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa, jossa lapset opetettiin osallistumaan työhön ja itsenäistymään varhain. Yksin pärjääminen oli tavoiteltavaa ja riippuvuus muista heikkouden merkki. Sota-aika vaati lapsilta entistä enemmän pärjäämistä ja itsenäisyyttä. (Näre ja Kirves 2018, 250, 255.) Pakon sijaan tutkimusaineistoissamme kuitenkin korostuvat itsenäisen liikkumisen myönteiset puolet.

5 Kiellettyjen reittien merkityksestä myös nykyajan helsinkiläislapsille ks. Kullman 2010, 841.

Vastausten perusteella kaupunkilaislasten itsenäisyys ja liikkumisalue kasvoivat iän karttuessa (ks. myös Malinen ja Tamminen 2017, 258). Aineistomme eivät selkeästi kerro, minkä ikäisenä lapset saivat liikkua itsekseen. 1930-luvun lopulla syntyneen vastaajan mukaan hän ja hänen nuorempi veljensä olivat viisi- ja neljävuotiaina ”vielä liian pieniä mennäkseen ulos itsekseen” (Helsinki/1940 Kaartinkaupunki). Toisaalta lähiössä asuneet lapset muistelevat saaneensa kulkea itsekseen kerhoon tai olleensa lasten kesken pihalla jo esimerkiksi viisivuotiaana. Kantakaupunkia turvallisempi lähiöympäristö on saattanut mahdollistaa pien-tenkin lasten verrattain itsenäisen leikkimisen ja liikkumisen kodin lähellä.

Vanhempien sisarusten ollessa mukana nuoremmatkin saivat liikkua laajemmalla alueella. Samaten suuremmissa kaveriporukoissa myös pienemmät lapset saivat olla mukana, vaikka toisiaan kasvattavia lapsia tässä Espoon Niittykumpuun sijoittuvassa muistossa varovasti kyseenalaistetaankin: ”Muodostimme lasten kanssa ison lapsilauman. Viihdyimme päivät ulkona leikkien ja urheillen. Isoimmat lapset saattoivat joskus ottaa meidät leikkeihinsä. Lapset kasvattivat toisiaan aika ankarilla menetelmillä.” (Lähiössä/1960–70 Niittykumpu.)⁶

Aineistossamme lapset liikkuiivat vanhempina vapaammin myös kotikaupunginosansa ulkopuolelle esimerkiksi uimaan, hiihtämään, pyöräilemään tai vierailemaan Helsingin keskustassa, Korkeasaarella tai Suomenlinnassa sekä lähiöaineiston kohdalla myös läheisillä luontoalueilla. Liikkumisen materiaalien edellytysten paraneminen, kuten polkupyörän saaminen, laajensi lasten liikkumisaluetta ja mahdollisuuksia ottaa ympäristöä laajemmin haltuun:

Med cyklarna vidgades livet markant. Vi upptäckte att det fanns en värld också utanför vår lilla, svenska sfär, oanade enorma parker med oanade möjligheter som måste utforskas, kilometervis av strand och spännande hamnar, andra barn som klumpade ihop sig i cykelgång.⁷ (Helsinki/1940 Kaartinkaupunki.)

Itsenäisyyden mahdollistivat osaltaan vanhempien antamat ohjeet, esimerkit, säännöt, kielot ja varoitukset. Lapset oppivat tuntemaan kaupunkia ja liikkumaan siellä myös kulkiesaan vanhempiansa mukana ja heidän esimerkinsä avulla (ks. myös Laakkonen 2011, 320).

Useampi vastaaja muistaa päntänneensä kotinsa osoitetta tai puhelinnumeroa, joiden avulla puaan tai eksyksiin joutunut lapsi pystyi muiden aikuisten avustuksella saamaan apua tai löytämään takaisin kotiin. Avainkaulalapsi-nimityksen mukaisesti moni lapsi kantoi kotiavaintansa kaulassaan päästäkseen aina sisälle, vaikka kumpikaan vanhemmista ei olisi ollut kotona. Siksi lapsia myös ohjeistettiin olemaan ottamatta avainta kaulasta pois. Lähiön lapsuuskuvauksissa moni puolestaan mainitsee kulkeneensa itsekseen tai alkuun äidin saatamana tarhaan, kouluun tai asioille.

Lähiö-aineistossa useampi kirjoittaja myös palauttaa mieleensä vanhempien asettamat fyysiset rajat, kuten autotiet, joita ei saanut ylittää:

Juuri ennen kuin menin kouluun valmistui uusi kävelytie, ja äiti määritteli reitin joka ei mennyt yhdenkään autotien tai parkkipaikan yli. Autotiet olivat muutenkin maailman rajat, tosin kahden yli

6 Ryhmissä liikkuvien lasten luovasta tilankäytöstä ks. myös Kullman 2015, 50.

7 ”Pyörien myötä elämä laajeni merkittävästi. Meille selvisi, että myös meidän pienen ruotsinkielisen maailman ulkopuolella oli elämää, aavistamattomia isoja puistoja tarjoten aavistamattomia mahdollisuuksia, joita piti tutkia, kilometreittäin rantaa ja jännittäviä satamia, toisia lapsia, jotka muodostivat pyöräjengejä.” Käännös LN.

meni ylikulkusilta ja yhden ali alikulku. Niiden rajamaalta alueelta tiedettiin kaikki. Luulen että osaisin vieläkin piirtää kymmenien kasvilajien kasvupaikat ja kiipeämisreitit kallioille.

Minusta lähiössä oli hienoa, paljon enemmän kavereita ja isompi liikkumisalue kuin kellään serkuista. Maailman rajat määräytyi kävellessä, mikä ei ollut 2–3 kilometrin säteellä kotoa ei ollut olemassa. (Lähiössä/1970–80 Soukka.)

Muistitiedon valossa lapset eivät siis vain oppineet ”siinä sivussa” liikkumaan kaupungissa, vaan vanhemmat näyttävät erilaisin keinoin opettaneen kaupungilla liikkumista ja pärjäämistä. Aineistoista välittyy aikuisten luottamus lasten kykyyn oppia sekä halu nähdä nämä hoidettavien ja huollettavien lisäksi myös aktiivisina vastuunkantajina. Samaan tapaan kuten Malinen ja Tamminen (2017, 250) kirjoittavat kotitöiden olevan nykyäänkin osa lasten kasvatusta, voidaan tulkita, että ympäristössä itsekseen pärjääminen kuului niihin taitoihin, joita vanhemmat halusivat välittää lapsilleen. Päivä- ja iltapäivähoidon puuttuessa tämä on toki ollut monelta osin myös välttämätöntä.⁸ Se, miten esimerkiksi erilaisista sosioekonomisista taustoista tulevien lasten tilankäytöt erosivat toisistaan tai mahdollisesti erkaantuivat pitkällä aikavälillä, on vielä Suomen osalta tutkimatta.⁹

Myös sisarusten seurassa saatettiin oppia uusia reittejä ja paikkoja, mikä puolestaan kasvatti edellytyksiä yhä itsenäisempään liikkumiseen. Vierailuilla sukulaisten luokse ja esimerkiksi kesätöillä oli niin ikään itsenäisyyttä edistävä vaikutus (ks. myös Korkiakangas 1996, 302). Lapset työskentelivät esimerkiksi lehtien jakajina ja juoksupoikina tai yrittivät tienata taskurahaa keräämällä sanomalehtiä kierrätykseen. Samalla lapset oppivat liikkumaan laajemmalla alueella hyödyntäen uusia reittejä. Erityisesti sodan jälkeen erilaiset työt ja askareet olivat luonnollinen jatkumo sota-ajan talkootöille ja maaseutuelämälle, jossa töihin osallistuivat usein myös perheen nuorimmat (Malinen ja Tamminen 2017, 254).

Joskus lapset joutuivat tämän päivän näkökulmasta tarkasteltuna kantamaan vastuuta liian aikaisin esimerkiksi hoitaessaan sisaruksiaan tai käydessään vanhempien asioilla, kuten tässä tapauksessa: ”Jouduin myös alle kouluikäisenä pankkiin maksamaan vuokraa. Nenä taisi ulottua juuri tiskille. Eniten jännitti se, muistanko reitin pankkiin. Pankki oli Thalian torilla, jossa en ollut käynyt yksin. Reissu onnistui.” (Lähiössä/1950–60 Pohjois-Haaga.) Lainauksen viimeisessä virkkeessä voi kuulla helpotuksen, joka vuosienkin jälkeen muistuu kirjoittajan mieleen (ks. myös Korkiakangas 1999, 167).

Pääasiassa aineistoissamme kuitenkin esitetään lapsuuden itsenäisyys ja vapaus liikkua ilman vanhempia positiivisena. Se, että vastaajat eivät juuri nosta esiin ikäviä kokemuksia eivätkä tuo esiin itsenäisen liikkumisen negatiivisia seurauksia, saattaa johtua yleisestä lapsuusajan nostalgisoinnista ja siihen kytkeytyvästä unohtamisesta (Karsten 2005, 279). Aikaisemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, kuinka nostalgia on tyypillistä erityisesti lapsuutta koskevien muistojen kohdalla (Korkiakangas 1996, 38; Korkiakangas 1999, 172; Ukkonen 2000, 137; Koskinen-Koivisto 2016, 12). Jotkut vastaajista kommentoivat refleksiivisesti sitä, kuinka muistoissa lapsuuden kesäpäivät ovat aina aurinkoisia (nostalgisoinnin eri tasoista esim. Korkiakangas 1999, 173; Koskinen-Koivisto 2016, 10). Nostalgisessa muistelussa tulee

8 Lasten päivähoitoa oli sodan jälkeen vielä niukasti tarjolla, sillä vasta vuoden 1973 päivähoitolaki velvoitti kunnat huolehtimaan päivähoidon riittävydestä. Vuonna 1947 Helsingissä haettiin hoitopaikkaa 5 200 lapselle, mutta paikka löytyi 3 200 lapselle. Vuoden 1948 lopussa alle viisivuotiaita lapsia oli Suomessa yli 400 000 ja hoitopaikkoja vain 15 500. (Malinen ja Tamminen, 2017, 260.)

9 Lapsuuden tilankäytön eriytymisestä mm. Karsten 2005.

selkeästi esiin se, kuinka muistot ovat nimenomaan menneisyyden tulkintoja, joihin vaikuttavat niin muistelun kuin unohtamisen prosessit (Korkiakangas 1996, 37).

Lapsuuden muisteluun liittyvälle nykyisyyden ja menneen vertailulle on tyypillistä menneen ajan arvottaminen nykyisyyttä paremmaksi (Korkiakangas 2005, 145). Vastaajat asettavat kirjoituksissaan vastakkain nykypäivän tavaroiden runsauden, ”steriilit” puistot, vapaa-ajan ongelmat, kiireen, stressin sekä television ja tietokonepelien ”täysin keinotekoisin maailman” lapsuutensa aidomman, rennomman ja monipuolisemman elämän kanssa (Helsinki/1950 Kallio). Nykypäivään kohdistuvan kritiikin voi nähdä nostavan esiin sellaisia arvoja tai mielekkäinä pidettyjä käytäntöjä, joiden koetaan joko kokonaan tai osittain olevan menetettyjä. Kaipauksen kohteena ei siten ole itse niukkuus tai puute vaan esimerkiksi yksinkertaisuus, aitous, itsenäisyys, omatoimisuus, kekseliäisyys, omavaraisuus ja vähällä toimeen tuleminen. (Korkiakangas 2005, 119; Koskinen-Koivisto 2016, 9, 17, 20.)

Joillakin vastaajilla lelujen, virallisten virikkeiden tai valvonnan puute kääntyy positiiviseksi pärjäämisen tai omatoimisuuden ja kekseliäisyyden painottamiseksi. Puutteen kautta voidaan myös sankarillistaa omaa toimintaa.

Siihen aikaan krigun jälkeen handeleissa oli hyvin suppeat leikkikalualikoimat. Mutta se ei meitä pahemmin häirinny. Silloin osattiin olla omatoimisia ja bulimmat kundit viisasivat leikkikalujen teoissa. Joka kundin perustyökälu oli linkkari, jonka oli saanut himasta. Se kulki aina koko kesän fikassa. (Helsinki/1940 Alppila.)

Negatiivinen asia – kuten valvonnan, rahan tai lelujen puute – tiedostetaan, mutta vastapainoksi vastaajat haluavat korostaa sitä, kuinka hyvin tilanteesta selvitettiin tai kuinka todellisuudessa olosuhteet eivät olleet niin köyhät kuin nykypäivän näkökulmasta saattaisi näyttää (Korkiakangas 1996, 165). Uhrin aseman sijaan halutaan korostaa omaa toimijuutta ja kykyä vaikuttaa elämään (Ukkonen 2000, 139; Koskinen-Koivisto 2016, 9).

Pärjäämisen ja omatoimisuuden korostaminen kuvastavat sitä, että vastaajat kertovat lapsuudestaan nimenomaan nykyhetken ja aikuisen näkökulmista. Myöhemmät tapahtumat ja kertomishetken elämäntilanne vaikuttavat siihen, miten jokin asia muistetaan ja miten tapahtunutta ja sen merkitystä myöhemmälle elämälle tulkitaan (Ukkonen 2000, 138). Pärjäämistä korostavat vastaajat mahdollisesti kokevat nyt aikuisena, että itsenäisyydellä oli heihin kasvattava vaikutus ja että lapsuuden olosuhteet opettivat heille asioita, joista on ollut heille myöhemmin hyötyä (Laakkonen 2011, 304). Tätä kautta vastaajat arvostelevat eksplisiittisesti tai implisiittisesti myös sitä, että nykypäivän lasten elämä on liian helppoa tai että nykypäivän lapset eivät olisi pärjänneet vastaavissa olosuhteissa (Korkiakangas 1996, 332; Ukkonen 2000, 139; Koskinen-Koivisto 2016, 17). Mediassa julkaistut nostalgisävytteiset artikkelit siitä, miten ”lapset eivät saa enää liikkua niin vapaasti kuin 50-luvulla” ovat niin ikään voineet vaikuttaa vastaajien tapaan muistella ja antaa merkityksiä menneisyyden ympäristöille ja liikkumiselle (esim. Moilanen 2009).

Turvallisuus ja luottamuksen kulttuuri

Ennen kaikkea olen pitänyt siitä, että lähiö on väljästi rakennettu sekä täynnä tuttuja ja turvallisia ihmisiä. Omassa lapsuudessani kaikki aikuiset olivat kiinnostuneita lasten tekemisistä. Edelleen omassa taloyhtiössämme on talkoita ja erilaisia vuodenalkajaisjuhlia koko porukalle. Tuntuu, että

vaikka joillain lapsilla oli kotona vähän hankalaa, oli runsaasti koteja ja vanhempia, jotka pitivät huolen. (Lähiössä/1960–70 Niittykumpu.)

Vastausten perusteella lapsuuden kaupunki muistetaan yleisesti ottaen turvallisenä. Molempien muistitietoaineistojen perusteella tätä turvallisuuden tunnetta olivat niin vanhempien kuin lastenkin osalta luomassa asuinpaikkojen ja -alueiden yhteisöllisyys, lasten suuri lukumäärä sekä yleinen luottamus, jota artikkelissa kutsumme luottamuksen kulttuuriksi (ks. myös Kytä et al. 2015, 8–9). Luottamuksen kulttuuria kuvaa esimerkiksi se, kuinka lapset ja vanhemmat pitivät toisistaan huolta, ja jos asiat alkoivat kehittyä väärään suuntaan, vanhemmat puuttuivat tilanteeseen. Muisteluiden mukaan oma pihapiiri käsitettiin ”yhdeksi suureksi perheeksi”, ja vanhemmat saattoivat luottaa sekä tuttujen että tuntemattomienkin aikuisten suhtautuvan lapsiin ystävällisesti ja auttavan tarvittaessa pulaan joutunutta lasta. Muut lapset loivat niin ikään turvaa, ja vaikka lapset saattoivat yllyttää toisiaan hurjiin leikkeihin, he myös vahtivat toisiaan.¹⁰ Myös vanhemmat todennäköisesti ajattelivat isompien lasten pitävän huolen pienemmistä, jolloin pienetkin lapset saattoivat liikkua laajoilla alueilla muiden seurassa.

Aina lapsuus kaupungissa ei kuitenkaan näyttäytynyt ihanteellisena. Helsinkini-aineistossa muistellaan yksittäisiä pelottavaksi koettuja ihmisiä, esimerkiksi alkoholisteja. Osa Lähiössä-aineiston kirjoittajista kuvailee lapsuudenympäristöä erittäin kriittisesti. Esimerkiksi eräs muistelee, että ”aina piti miettiä mistä ja milloin voi kulkea” (Lähiössä/1970 Länsimäki). Toisinaan naapurit kuvattiin pelottavina. Joillekin lähiöt näyttäytyivät pelottavina myös väkivallan uhan vuoksi. ”Oli tiettyjä alueita joiden läpi ei kannattanut enää pimeällä kulkea jos ei halunnut tulla ahdistelluksi”, eräs vastaaja kuvailee (Lähiössä/1980 Hakunila). Eräässä tapauksessa myös kirjoittajan etninen tausta vaikeutti pääsyä mukaan leikkeihin. Kielteiset lähiömuistot painottuvat tarkastelujakson loppupäähän ja sen jälkeiseen, erityisesti 1990-luvun laman aikaan. Kriittiset Helsinkiä koskevat lähiömuistot jäivät kuitenkin vähemmistöön, ja moni niistäkin sisälsi myös myönteisiä lapsuusmuistoja lähiöstä. Voidaankin tulkita, että tämänkaltaisen keruu on kannustanut pääasiassa myönteiseen muisteluun.

Vaikka erityisesti nimimerkillä kirjoittavat kuvailevat lähiötä kriittisemmin ja tuovat esille niihin yhdistettyjä sosiaalisia ongelmia, useimmista vastauksista välittyy tyytyväisyys lähiöihin. Lähiössä-aineistossa kaupungin turvallisuus liitettiin tyypillisimmin lähiön erityislaatuisuuteen kasvuympäristönä. Lähiötä kuvaillaan esimerkiksi idyllisenä, turvallisenä, vakaana, mukavana ja ihanteellisena paikkana lapselle. Tähän vaikuttanee paitsi lähiöympäristön muistettu turvallisuus, myös keruun tehtävänanto, jossa kehoitettiin muistelemaan nimenomaan lähiötä lapsen ympäristönä. Lähiöiden lapsiperhekeskeisyys ja ihanteellisuus juuri lapsille (ks. myös Saarikangas, tulossa) korostuvat erityisesti muistitietoaineistoissa. Tässä lainauksessa tulee esiin se, kuinka lähiöt oli usein suunniteltu niin, että lasten ei tarvinnut ylittää jatkuvasti autoteitä.

Aikuisena olen oivaltanut Olarin kaavan hienouden: kodistamme pääsi autotielle astumatta paitsi kerhoon, esikouluun ja kouluun, myös leikkipuistoon, jumppaan, luistelukentälle (jonne mennessäni laitoin luistimet jalkaan jo kotona ja kävelin perille suojukset päällä), lähikauppaan, Sestoon, neuvolaan, kampaajalle, ja ylikulkusiltaa pitkin jopa kirjastoon, jossa aloin käydä itsenäisesti 9–10 vuotiaana [...] Kerhoon sain kulkea itse jo viiden vanhana, ja kolmasluokkalaisena olin ylpeä, kun sain kerran viikossa itse käydä hakemassa pikkusiskon esikoulusta. Sain käydä itsekseni myös lähikaupassa äidin

10 Lasten ryhmässä liikkumisen merkityksestä mm. Kullman 2015, 50.

asioilla. [...] Koska autoja ei tarvinnut pelätä, lapsilla oli muutenkin melko iso reviiri liikkua. Suurimaksi osaksi leikimme tosin omassa pihassa. (Lähiössä/1980 Olari.)

Toisen maailmansodan jälkeisessä asiantuntijakeskustelussa kasvavan autoliikenteen nähtiin tekevän kantakaupungissa asumisesta vaarallista erityisesti lapsille. Kasvavan liikenteen myötä liikenneonnettomuuksien määrä kasvoikin merkittävästi. Kantakaupunkia koskevista muisteluista käy kuitenkin ilmi, että vaikka lapsia saatettiin varoitella autoliikenteestä, vastaajien lapsuudessa autoja ei erityisemmin pelätty eikä liikenteen muisteta merkittävästi rajoittaneen lasten itsenäistä liikkumista. Lähiössä-aineiston muisteluissa liikenteestä puhutaan niin ikään hyvin vähän, vaikka kirjoitukset sijoittuvat juuri moottoriliikenteen voimakkaan kasvun ajoille. Lähiöiden voidaankin tulkita onnistuneen tavoitteessaan liikenneturvallisuuden parantamisessa (ks. myös Syvänen 1991, 170). Lapset saattoivat oppia kulkemaan vaarallisten liikenneväylien sisäpuolella, jolloin autoista ei tarvinnut välittää, mutta samalla autotiet tulivat määrittäneeksi lasten liikkumisen rajat.

Kiinnostavaa on se, kuinka vastauksissa yhtäältä korostetaan menneiden vuosikymmenien kaupunkiympäristön turvallisuutta mutta toisaalta tuodaan esiin tilanteiden ja käytäntöjen mahdollinen vaarallisuus.

Tuohon aikaan elämä oli sen verran turvallista, että sain liikkua lähiympäristössä melko vapaasti jo 4–5-vuotiaana. (Helsinki/1960 Oulunkylä.)

Lisäksi Maunulassa lapsena asuneen vastaajan kommentti, ”Ehkä maailmaki oli silloin turvallisempi, ainakin se nyt ajatellen siltä tuntuu” (Helsinki/1960–70 Maunula), kuvastaa hyvin sitä, kuinka vastaajat arvioivat lapsuuden aikaisen kaupunkiympäristön turvallisuutta nimenomaan vertaillen sitä vastausajankohdan tilanteeseen. Nämä ajatukset ovat kiinnostavia ottaen huomioon, kuinka paljon turvattomampi menneisyyden kaupunki oli verrattuna nykyiseen, ainakin mikäli liikenneonnettomuus- ja muita tapaturmatilastoja voi pitää turvallisuuden mittareina.¹¹

Vähitellen kasvaneet resurssit, kuten lisääntynyt vapaa-aika ja lastenhoidon entistä tehokkaampi institutionalisoituminen, ovat mahdollistaneet lapsiin kohdistuvan lisääntyvän huolenpidon. Aikuisen näkökulmasta tapahtuva muistelu ja tämän päivän lapsia koskevat käsitykset ja käytännöt saivat osan vastaajista refleктоimaan lapsuuden olosuhteiden turvattomuutta ja vaaratilanteita: ”Mielikuvissani vanhemmat eivät ikinä olleet huolissaan menemisistäni, mutta nykyään en ole varma miten asioiden oikea laita oli.” (Helsinki/1960 Lauttasaari.)

Turvallisuuden korostamisen ohella muistelussa tuodaan esiin, kuinka kertojien lapsuudessa turvallisuusmääräykset ja -käytännöt olivat paljon vähäisempiä ja tapaturmariski oli suurempi. Tämä ristiriita kääntyy joissain vastauksissa oman pärjäämisen korostamiseksi ja nykypäivän ylisuojelevuuden kritiikiksi, kuten seuraavassa esimerkissä:

Me budjattiin kyl aika vaarallisella paikalla Vantaanjoen rannalla. Keväisin joki kuohusi valtavalla voimalla ihan meidän pihan vieressä. Tämän päivän kakaroita ei vois päästää niihin ympyröihin ilman turva-aitoja ja muuta erityissuojelua, ja kai EU:ki tekis jonku direktiivin ettei kakaroita vois päästää

11 Esimerkiksi vuonna 1950 tapaturmissa kuoli yli 480 lasta, kun vuonna 2015 alle 15-vuotiaita kuoli 31 (Malinen ja Tamminen 2017, 280).

ulos sellasessa mestassa. Mut me pärjättiin, kukaan ei koskaan pudonnu tai hukkunu jokeen vaik me leikittiin joen rannoilla ja kiipeiltiin pitkin reunakiviä. Ei meidän mutsit ja fatsit ollu meitä vahtimassa, me osattiin huolehtii itsestämme ja toisistamme. (Helsinki/1950 Vanhakaupunki.)

Erlaiset tulkinnat menneisyyden lapsuuden turvallisuudesta kuvastavat niitä ristiriitoja, joita voi syntyä, kun nostalgisoitu kuva oman lapsuuden itsenäisyydestä, turvallisuudesta ja seikkailusta kohtaa nykypäivän ihanteet. Aiempaa laajempi viranomaissääntely sekä kasvaneet vaatimukset lasten valvonnasta ja ohjauksesta voivat tuntua omaan lapsuuteen verrattuna tarpeettomalta suojelulta.

Liikkumisen säännöt ja sääntöjen haastaminen

Aikuisten asettamat rajat ja säännöt sekä heidän harjoittamansa kontrolli muistetaan aineistoissa lasten liikkumista rajoittaneina tekijöinä, mutta epäilemättä säännöt myös mahdollistivat lasten turvallisen kulkemisen. Sääntöjen kautta vanhemmat harjaannuttivat lapsiaan liikkumaan, esimerkiksi opettamalla, keihin aikuisiin lapset saattoivat luottaa. Säännöt ja rajanvedot olivat myös osa laajempaa lasten sosiaalistamista yhteiskunnan jokapäiväisen elämän normeihin ja käytäntöihin (Korkiakangas 1996, 255).

Vanhemmat kielsivät lapsia menemästä muun muassa työmaille, autoteille, junaradoille ja niiden lähialueille, halkopinoille sekä halkovarastoihin, kellareihin, vesi- ja ranta-alueille, sairaala-alueille ja hyppytorneihin. Vaarallisuuden ohella kieltojen taustalla saattoi vaikuttaa myös paikan huono maine esimerkiksi siellä liikkuvien ihmisten takia. Erityisesti naispuoliset vastaajat muistavat vanhempien varoitelleen niin kutsutuista namusedistä ja itsensä-paljastelijoista. Lähiössä lapsia käskettiin erässä tapauksessa olemaan poistumatta omasta pihasta, toisessa jopa omasta asunnosta, sillä rapussa liikkui epämääräisiä ihmisiä.

Osa kielloista tai varoituksista perusteltiin tai tehostettiin kertomalla lapsille kyseisessä paikassa aikaisemmin tapahtuneista onnettomuuksista. Tavoitteena oli mahdollisesti konkretisoida lapsille muuten abstraktilta vaikuttavaa kieltoa (Korkiakangas 1996, 258). Korkiakankaan (1996, 259) mukaan sotien jälkeen lasten annettiin leikkiä vapaasti ja kulkea itsenäisesti, mutta varoitusten ja kieltojen kautta ”vastuu omasta turvallisuudesta sysättiin lapselle”. Vaaralliseen tilanteeseen tai onnettomuuteen joutunut lapsi, jota vanhemmat rankaisivat selkäsaunalla, ei ollut rikkonut ainoastaan selkeätä kieltoa vaan myös vanhempien luottamuksen. Lisäksi säännöillä ja kielloilla pyrittiin pitämään lapset poissa aikuisten jaloista eli kontrolloimaan lasten aikuisille aiheuttamia häiriöitä ja ärsytystä (Korkiakangas 1996, 279). Tämän seurauksena aikuisten asettamat säännöt ja heidän harjoittamansa valvonta ja kontrolli saattoivat ajaa lapset pois talojen pihoilta muualle lähiympäristöön.

Säännöt ja valvonta kannustivat lapsia myös viettämään aikaa vanhempien näköpiirin ulottumattomissa esimerkiksi joutomailla, metsissä, kallioilla ja työmaille. Moni kirjoittaja muistelee, kuinka asetettuja sääntöjä ei noudatettu ja kuinka kielloista huolimatta liikuttiin sovitujen rajojen ulkopuolella. Osa vastaajista tulkitsee, että kiellettyihin paikkoihin mentiin nimenomaan kiellon takia – kielto teki paikasta kiinnostavan ja houkuttelevan. Todennäköisesti jotkut paikat olivat sekä kiinnostavia että kiellettyjä. Kieltojen uhmaamisen voi tulkita aikuisten ja lasten välisenä kamppailuna tilasta ja toimijuudesta.

Kaiken kaikkiaan kuvauksissa korostuu se, kuinka usein pelottavaksikin koetut paikat olivat pikemminkin jännittäviä eli sekoitus pelottavuutta ja kiinnostavuutta, jolloin tilan haltuunotto merkitsi oman itsensä voittamista ja oman toimijuuden kasvua.¹² Lapset seurasivat etenkin vanhempien lasten esimerkkiä tai heidän piti todistaa kaverille, että he itse pystyivät samoihin temppuihin. Yksi vastaaja totesi rajojen kokeilun ja riskien ottamisen kuuluneen ”siihen ikään” (Helsinki/1950 Kallio). Toiminnan määrittelemisen ”siihen ikään” kuuluvaksi viestii sen olleen lapsuuteen kuulunutta normaalia ja hyväksyttyä käytöstä (Malinen ja Tamminen 2017, 236–389; ks. myös Rönkkö 1986, 33; Korkiakangas 1996, 241).

Kiinnostavien, kiellettyjen ja sallittujen paikkojen haltuunotto on osa tutkimuskirjallisuudessa lasten omiksi maailmoiksi tai ”valtakunniksi” kuvattua tilaa, jossa lapset kokeilevat rajoja ja hakevat omaa tilaa kaupungissa (Malinen ja Tamminen 2017, 237, 258; ks. myös Rönkkö 1986, 33; Korkiakangas 1996, 241). Vanhempien poissaolo näistä kuvauksista kertoo siitä, kuinka lapset leikkimällä ja liikkumalla rakensivat omia, aikuisten maailman ulkopuolisia reviierejä, jotka ”olivat olemassa vain heidän itse omassa toiminnassaan luomiensa merkitysten puitteissa” (Korkiakangas 1996, 197). Aikaisemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, kuinka lapset itse asiassa mieluummin leikkivät paikoissa, joissa ei ole aikuisten leikkiin suunniteltuja valmiita rakenteita vaan joissa lapset saattavat rakentaa leikkinsä omien sääntöjen, mielikuvituksen ja ympäristön tarjoumien välisen vuorovaikutuksen kautta (Korkiakangas 1996, 284; Holloway ja Valentine 2005, 174; Laakkonen 2011, 322). Aineistossamme lapset eivät rakentaneet omia leikkejään vain 1940- ja 1950-lukujen kantakaupungissa, jossa leikkiuistoja oli vähemmän tarjolla, vaan myös lähiöissä, joissa hiekkalaatikoiden rinnalla lähimetsät, kalliot ja pellot olivat vastaajille mieluisia leikkipaikkoja.

Johtopäätökset

Halusimme artikkelissamme ymmärtää, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet itsenäisen liikkumisen kulttuurin muotoutumiseen pääkaupunkiseudulla. Aiemmista tutkimuksista poiketen valitsimme kahteen erilaiseen kaupunkiympäristöön ja eri vuosikymmeniin kohdistuvan muistelun. Vaikka kuvailut ympäristöt olivat fyysisesti erilaisia, tarkastelemisamme muistitietoaineistoissa houkutteleva ja riittävän turvalliseksi koettu kaupunkiympäristö kannusti lapsia liikkumaan ympäristössään niin sodanjälkeisessä kantakaupungissa että myöhemmin lähiöissä. Lasten runsas määrä, yhteisöllisyys ja luottamus aikuisten apuun mahdollistivat sen, että lapset liikkuvat paljon yksin tai sisarusten ja ystävien kanssa. Jos Helsinki-aineistoissa lasten muistettiin pärjänneen vaikeissa tilanteissa esimerkiksi reippaudella ja kekseliäisyydellä, korostui lähiössä-aineistossa ympäristön tarjoama turvallisuus. Aineistossa esiintyy jopa suunnittelun ammattilaisille tyypillinen tapa puhua ”kaavan hienoudesta” ja ympäristön ”ihanteellisuudesta” lapsille (Lähiössä/1980 Olari). Lasten yhdessä kulkeminen ja leikkiminen, omien reittien vakiinnuttaminen ja asetettujen sääntöjen uhmaaminen muodostivat ”lasten valtakunnat” tai ”lasten maailman”, joista aiemmissakin tutkimuksissa on kirjoitettu (esim. Malinen ja Tamminen 2017, 236–389; Laakkonen 2011, 305).

Opettamisen sekä sääntöjen ja rajojen asettamisen kautta vanhempien rooli lasten itsenäisyyden mahdollistajina oli keskeinen. Voidaan sanoa, että vanhemmat ajattelivat itsekseen liikkumisen olleen kansalaistaito, joka kaupunkilaislapsilla tuli olla – sekä sodanjälkeisessä kantakaupungissa että myöhemmin lähiöissä.

12 Sääntöjen venyttämisestä ja toimijuudesta ks. myös Kullman 2010, 841.

Muistelmissa toistuvat vapaa liikkuminen, ympäröivän kaupungin monipuolisuus, luottamuksen kulttuuri ja yhteisöllisyys kertovat paitsi menneisyydestä, myös nykyhetken käsityksistä menneestä. Valikoimalla menneisyyden hyvät puolet muistelun kohteeksi kirjoittajat tuovat esiin, mitä he menneisyydessä arvostivat ja mikä ehkä on säilyttämisen arvoista. Siitä huolimatta menneisyyteen kuuluivat usein myös huonot asumisolot, vaarallinen liikenne, arkiset lasten tapaturmat tai vaikka nuorisolle eristynyt ja virikkeetön lähiöympäristö.

Lähiössä-keruun vastauksia, joissa korostuvat lähiöelämän myönteiset puolet, voi tulkita alkuperäisen lähiöympäristön puolustuspuheina. Lähiökirjoituksiin ovat voineet vaikuttaa käynnissä olevat keskustelut lähiöiden tulevaisuudesta, kerrostalojen entisöinnistä tai purkamisesta ja täydennysrakentamisesta eli alkuperäisen ympäristön muokkaamisesta. Myönteiset muistelut voivat liittyä myös lähiöiden huonoon maineeseen, josta ne ovat kärsineet 1960-luvun loppupuolelta lähtien (Roivainen 1999; Ilmonen 2016). Lähiöiden asukkaat tapaavat nähdä asuinympäristönsä ulkopuolisia asukkaita ja mediaa myönteisemmässä valossa. Kun vielä otetaan huomioon se, että valtaosa suomalaisista asuu lähiöissä, on vain lähiön ongelmiin keskittyvä tulkinta liian kapea. (Luhtakallio ja Mustaranta 2017, 11; Ilmonen 2016, 101.) Mahdollinen ristiriita lähiöiden maineen ja todellisuuden välillä tuodaankin esille jo keruun esittelytekstissä, ja keruuseen osallistumisen voi nähdä siten mahdollisuutena lisätä tietoa lähiöstä monipuolisena asuinympäristönä. Niinpä useat kirjoittajat kuvailevat lämpimästi lähiöitä kasvuympäristöinä, ja monet osoittavat lähiöiden olevan paljon mainettaan parempia paikkoja, vaikka vastakkaisiakin tulkintoja aineistoissa esiintyy.

Vastaajat ovat hakeneet menneisyyden ja nykyisyyden eroista myös perusteluita ja hyväksyntää lapsuuden vapaammalle liikkumiselle. Tämä kuvastaa sitä, kuinka omaa lapsuutta arvioidaan nykypäivän lapsuutta ja vanhemmuutta koskevien käsitysten kautta. Näissä käsityksissä korostuvat aikaisempaa enemmän lisääntyneet pelot ja siten lasten lisääntynyt valvonta hyvän vanhemmuuden mittarina. Lasten määrän vähenemisen ja varallisuuden kasvun myötä panostaminen lapsen yksilölliseen kehitykseen on lisääntynyt. Amsterdamin lapsia tutkinut Lia Karsten (2017) on todennut julkisen tilan muuttuneen enenevässä määrin aikuisten hallitsemaksi tilaksi eikä kadulla aikaa viettäviä lapsia ole aina katsottu hyvällä. Tai kuten Korkiakangas asian muotoilee, ”vanhemmat ikään kuin tunkeutuvat lasten aiemmin hallitsemille reviiereille; tunkeutumista pidetään kuitenkin hyväksyttynä, valistuneen ja lapsistaan huolehtivien vanhempien velvollisuutena” (Korkiakangas 1996, 260).

Lasten itsenäisyyttä korostavan kulttuurin juuret ovat maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa, jossa lapset opetettiin pärjäämään ja osallistumaan työntekoon. Sota-aika pahensi tilannetta ja vaati lapsilta selviytymistä ja itsenäisyyttä liian varhain (Näre ja Kirves 2018, 250, 255). Kaupungistuvassa ja modernisoituvassa Suomessa käsitys lapsuudesta erityisenä ja suojeltavana vaiheena kuitenkin vähitellen voimistui. Itsenäisyyden pakon sijaan tutkimusaineistoissamme korostuvatkin itsenäisen liikkumisen myönteiset puolet. Vaikka lasten pakkoitsenäisyydestä siirryttiin vähitellen lasta suojelevampaan kulttuuriin, ei lasten itsenäisyyden arvostaminen ole kadonnut kokonaan. Arvostus näyttää säilyneen tähän päivään asti. Pääkaupunkiseudulla esimerkiksi lasten itsenäiset ja aktiiviset koulumatkat ovat mahdollistaneet vanhempien asenteiden lisäksi tiheä kouluverkko, liikennejärjestelyt ja kehittynyt joukkoliikenne (ks. esim. Kullman 2010, 831). Väitettä tähän päivään ulottuvasta itsenäisen liikkumisen kulttuurin arvostuksesta tukevat myös tarkastelemamme muistitietoaineistot, joissa menneisyyden lasten keskeinen leikki, itsenäinen liikkuminen ja lasten kaupunkiin muodostamat maailmat muistetaan useimmiten hyvin myönteisessä valossa.

Lähteet

Tutkimusaineistot

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, perinteen ja nykykulttuurin kokoelmat (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura KRA):
 Helsingin - Stadin - kirjoituskilpailu 2004
 Lapsuus lähiössä - muistitietokeruu 2016–2017

Kirjallisuus

- Aarnikko, Heljä, Marketta Kyttä ja Tiina Myllymäki. 2002. *Lasten näkökulma tienpidossa*. Helsinki: Tiehallinto.
- Alanen, Leena. 2001. "Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä: Sosiologia ja sukupolvijärjestys." Teoksessa *Lapsuudesta vanhuuteen: Iän sosiologiaa*, toimittaneet Anne Sankari ja Jyrki Jyrkämä, 161–186. Tampere: Vastapaino.
- Bhosale, Julie. 2015. *Understanding Children's Independent Mobility*. Auckland: Auckland University of Technology.
- Christensen, Pia ja Margaret O'Brien. 2002. *Home Neighbourhood and Community*. London: Routledge.
- Derbyshire, David. 2007. "How children lost the right to roam in four generations." *Daily Mail, Mail Online* 15.6.2007. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-462091/How-children-lost-right-roam-generations.html>.
- Gaster, Sanford. 1991. "Urban Children's Access to their Neighbourhood: Changes over Three Generations." *Environment and Behaviour* 23(1): 70–85. <https://doi.org/10.1177/0013916591231004>.
- Herzen, Heikki von. 1946. *Koti vaiko kasarmi lapsillemme: Asunnontarvitsijoiden näkökohtia asunto- ja asemakaavakysymyksissä*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Hillman, Mayer, John Adams ja John Whitelegg. 1990. *One False Move: A Study of Children's Independent Mobility*. London: Policy Studies Institute.
- Holloway, Sarah L. ja Gill Valentine. 2005. "Children's Geographies and the New Social Studies of Childhood." Teoksessa *Childhood: Critical Concepts in Sociology. Volume 1*, toimittanut Chris Jenks, 163–188. London: Routledge.
- Hytönen, Kirsi-Maria. 2014. *Eielämäni lomina mahtunut: Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatkosotien ja jälleenrakennuksen aikana*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Ilmonen, Mervi. 2016. "Tulevat lähiöt: Segregaatiota vai gentrifikaatiota?" Teoksessa *Lähiö ja kaupunki: Asuinalueen rajat muutoksessa*, toimittanut Markku Norvansuo, 101–117. Espoo: Aalto-yliopisto.
- Juntto, Anneli ja Anni Vilkkö. 2005. "Monta kotia: Suurten ikäluokkien asumishistoriat." Teoksessa *Suuret ikäluokat*, toimittanut Antti Karisto, 115–144. Tampere: Vastapaino.
- Karsten, Lia. 2005. "It All Used to be Better? Different Generations on Continuity and Change in Urban Children's Daily Use of Space." *Children's Geographies* 3(3): 275–290. <https://doi.org/10.1080/14733280500352912>.

- Karsten, Lia. 2017. "Mapping Children's Place in the City: The Changing Boundaries between Public and Private Space." Esitelmä Aalto-yliopiston 13th Quo Vadis Architectura? Mixing the Private and the Public in the City -tapahtumassa 20.9.2017.
- Korkiakangas, Pirjo. 1999. "Muisti, muistelu, perinne." Teoksessa *Kulttuurin muuttuvat kasvot: Johdatusta etnologiatieteisiin*, toimittaneet Bo Lönnqvist, Elina Kiuru ja Eeva Uusitalo, 155–176. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korkiakangas, Pirjo. 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus: Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Korkiakangas, Pirjo. 2005. "Muistoista tulkintaan: Muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa." Teoksessa *Polkuja etnologian menetelmiin*, toimittaneet Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson ja Helena Ruotsala, 129–147. Helsinki: Ethnos ry.
- Koskinen-Koivisto, Eerika. 2016. "Negotiating the Past at the Kitchen Table: Nostalgia as a Narrative Strategy in an Intergenerational Context." *Journal of Finnish Studies* 19(2): 7–23.
- Kullman, Kim. 2015. *Mobility Experiments: Learning Urban Travel with Children in Helsinki*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kullman, Kim. 2010. "Transitional Geographies: Making Mobile Children." *Social ja Cultural Geography* 11(8): 829–846. <https://doi.org/10.1080/14649365.2010.523839>.
- Kullman, Kim, Harriet Strandell ja Lotta Haikkola. 2012. "Lapsuuden muuttuvat tilat." Teoksessa *Lapsuuden muuttuvat tilat*, toimittaneet Lotta Haikkola, Kim Kullman ja Harriet Strandell, 9–26. Tampere: Vastapaino.
- Kyttä, Marketta. 2004. "The extent of children's independent mobility and the number of actualized affordances as criteria for child-friendly environments." *Journal of Environmental Psychology* 24(2): 179–198. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(03\)00073-2](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(03)00073-2).
- Kyttä, Marketta, Anna Broberg ja Maarit Kahila. 2009. "Lasten liikkumista ja terveyttä edistävä urbaani ympäristö." *Yhdyskuntasuunnittelu* 47(2): 6–25.
- Kyttä, Marketta, Jukka Hirvonen, Julia Rudner, Iiris Pirjola ja Tiina Laatikainen. 2015. "The last free-range children? Children's independent mobility in Finland in the 1990s and 2010s." *Journal of Transport Geography* 47: 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2015.07.004>.
- Laakkonen, Simo. 2011. "Asphalt Kids and the Matrix City: Reminiscences of the Children's Urban Environmental History." *Urban History* 38(2): 302–323. <https://doi.org/10.1017/S0963926811000423>.
- Luhtakallio, Eeva ja Maria Mustaranta. 2017. *Demokratia suomalaisessa lähiössä*. Helsinki: Into-kustannus.
- Malinen, Antti ja Tuomo Tamminen. 2017. *Jälleenrakentajien lapset: Sotienjälkeinen Suomi lapsen silmin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Moilanen, Kaisu. 2009. "Lapset eivät saa enää liikkua niin vapaasti kuin 50-luvulla." *Helsingin Sanomat* 24.11.2009. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000004694637.html>.
- Moll, Veera ja Hanna Kuusi. Tulossa. "From City Streets to Suburban Woodlands: The Urban Planning Debate on Children's Needs, and Childhood Reminiscences, of 1940s–1970s Helsinki."
- Näre, Sari ja Jenni Kirves. 2018. "Lapsuus sodan keskellä." Teoksessa *Kotirintama*, toimittanut Martti Turtola, 246–267. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Pöysä, Jyrki. 1997. *Jätkän synty: Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Roivainen, Irene. 1999. *Sokeripala metsän keskellä: Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rönkkö, Marja-Liisa. 1986. "Iso kaupunki – pieni ihminen." Teoksessa *Koti kaupungissa: 100 vuotta asumista Helsingissä*, toimittaneet Marja-Liisa Rönkkö, Marja-Liisa Lehto ja Bo Lönnqvist, 33–88. Helsinki: Tammi.
- Saarikangas, Kirsi. 2014. "Sandboxes and heavenly dwellings. Gender, Agency, and Modernity in Lived Suburban Spaces in the Helsinki Metropolitan Area in the 1950s and 1960s." *Home Cultures* 11(1): 33–64.
- Saarikangas, Kirsi. Tulossa. "Koti, piha, ostoskeskus, metsä: Rakennetut ja eletyt lähiötilat pääkaupunkiseudulla 1950-1970-luvuilla."
- Shaw, Ben, Martha Bicket, Bridget Elliott, Ben Fagan-Watson, Elisabetta Mocca ja Mayer Hillman. 2015. *Children's Independent Mobility: An International Comparison and Recommendations for Action*. London: Policy Studies Institute.
- Skenazy, Lenore. 2009. *Free Range Kids: Giving our Children the Freedom We Had Without Going Nuts with Worry*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Syvänen, Matti. 1991. "Lasten elintilan kaventuminen." Teoksessa *Auto, terveys ja ympäristö*, toimittaneet Päivi Santalahti, Valentina Oroza, Raimo Laakia, Meri Koivusalo ja Elina Hemminki, 167–177. Helsinki: Gaudeamus.
- Tuomaala, Saara. 2011. "Pulpetista piholle, metsiin ja kaduille." Teoksessa *Valistus ja koulunpenkki: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*, toimittaneet Anja Heikkinen ja Pirkko Leino-Kaukiainen, 352–369. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Turpeinen, Oiva. 1997. "Väestö." Teoksessa *Helsingin historia vuodesta 1945: 1. Väestö, Kaupunkisuunnittelu, asuminen, elinkeinot*, toimittaneet Oiva Turpeinen, Timo Herranen ja Kai Hoffman, 10–117. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Ukkonen, Taina. 2000. *Menneisyyden tulkinta kertomalla: Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vilhunen, Pirjo. 1994. *80 leikin vuotta: Leikkipuistotoimintaa Helsingissä 1914–1994*. Helsinki.
- Vilkko, Anni. 1998. "Kodiksi kutsuttu paikka: Tapausanalyysi naisten ja miesten omaelämäkerroista." Teoksessa *Liikkuvat erot: Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*, toimittaneet Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen ja Anni Vilkko, 27–72. Tampere: Vastapaino.
- Åström, Anna-Maria. 1998. "Miten 1950-luvun helsinkiläistä kaupunkikulttuuria muistetaan?" Teoksessa *Elämää kaupungissa: Muistikuvia asumisesta Helsingin keskustassa: Lapsuuden- ja nuoruudenkuvauksia sotienjälkeiseltä ajalta Helsingin keskustasta, Kaartinkaupungista ja osasta Kamppia*, toimittaneet Anna-Maria Åström, Pia Olsson ja Jorma Kivistö, 8–22. Helsinki: Helsingin kaupunginmuseo.

Valtiotieteiden maisteri Veera Moll on tohtorikoulutettava Aalto-yliopiston rakennetun ympäristön laitoksella. Hänen tutkimustaan rahoittavat Alli Paasikiven säätiö ja Suomen Akatemian PLANhealth-projekti (13297753).

PhD Laika Nevalainen on arkea ja kaupunkielämää tutkiva historioitsija.